

The Mediating Role of Anger in Relationship with Perceived Social Support and Cyber Bullying-Victimization Girl Adolescents

Fariba Mohammadi ¹ | Simin Hosseinian ² | Seyyedeh Monavvar Yazdi ³ | Mozhgan Mardani Rad ⁴

Research Paper

Received:
23 November 2021

Accepted:
12 July 2022

P.P: 131-153

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

Abstract

The purpose of this study was to mediating role of anger in relationship perceived social support with cyber bullying-victimization girl adolescents. The descriptive- correlation method was used. The statistical population of this study was all high school girl students in Tehran in the academic year 2020-2021. In this study, according to convenience sampling method (online method), 272 girl students by formula Kline (2015) were selected as samples and they were asked to cyber-bullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ) of Antoniadou and et al (2016), multidimensional perceived social support scale (MSPSS) of Zimet and et al (1988) and children's inventory of anger (CHIA) of Nelson and Finch (2000). Then the proposed model was analyzed through structural equation modeling using SPSS and AMOS version 24 and bootstrap method in Macro Preacher and Hayes (2004) program. The results showed that perceived social support ($t = -22.668$ | $sig = 0.001$) and anger ($t = 3.379$ | $sig = 0.001$) have a direct effect on cyber bullying. Also, perceived social support ($t = 20.264$ | $sig = 0.001$) and anger ($t = 4.083$ | $sig = 0.001$) also have a direct effect on cyberbullying. In addition, the indirect effects of perceived social support through the mediating role of anger on cyber bullying-victimization were significant and the model had a good fit (RMSEA = 0.061 and P-value <0.05). It can be concluded that attention to perceived social support and anger in girl students is necessary to identify the factors affecting their cyber bullying-victimization.

Keywords: Cyber Bullying, Cyber Victimization, Perceived Social Support, Anger.

DOR: 20.1001.1.26454955.1401.17.60.5.8

1. Ph.D. Candidate, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Corresponding Author, Professor, Department of Counseling Faculty of education and PSychology Alzahra University, Tehran, Iran
Hosseinian@alzahra.ac.ir
3. Full Professor, Department of Psychology, faculty of education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
4. Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of education and PSychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

نقش میانجی‌گری خشم در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده با قلدری-قربانی سایبری در دختران نوجوان

فریبا محمدی^۱ | سیمین حسینیان^۲ | سیده منور یزدی^۳ | مژگان مردانی راد^۴

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی نقش میانجی‌گری خشم در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده با قلدری-قربانی سایبری در دختران نوجوان بود. روش پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بودند. حجم نمونه ۲۷۲ نفر از این افراد بر اساس دیدگاه کلاین (۲۰۱۵) و به شیوه نمونه‌گیری غیرتصادفی در دسترس (شیوه برخط) انتخاب و به پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری (CBVEQ) آنتیادو و همکاران (۲۰۱۵)، مقیاس چندبعدی حمایت اجتماعی ادراک شده (MSPSS) زیمت و همکاران (۱۹۸۸) و سیاهه خشم (CHIA) نلسون و فینچ (۲۰۰۰) پاسخ دادند. سپس الگوی پیشنهادی از طریق مدل معادلات ساختاری با استفاده از SPSS و AMOS نسخه ۲۴ و روش بوت استرپ در برنامه ماکرو پریچر و هایز (۲۰۰۴) تحلیل شد. نتایج نشان داد که حمایت اجتماعی ادراک شده $t(272) = -22/668$ ؛ $sig = 0/001$ و خشم $t(272) = 3/379$ ؛ $sig = 0/001$ بر قلدری سایبری اثر مستقیم دارند. همچنین حمایت اجتماعی ادراک شده $t(272) = -20/264$ ؛ $sig = 0/001$ و خشم $t(272) = -4/083$ ؛ $sig = 0/001$ بر قلدری سایبری اثر مستقیم دارند. افزون اثرات غیرمستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده از طریق نقش میانجی خشم بر قلدری-قربانی سایبری معنادار بود و مدل از برازش مطلوب برخوردار بود ($RMSEA = 0/061$) و $P\text{-value} < 0/05$. می‌توان نتیجه‌گیری کرد که توجه به حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم در دانش-آموزان دختر برای شناسایی عوامل مؤثر بر قلدری-قربانی سایبری آنان ضروری است.

کلیدواژه‌ها: قلدری سایبری؛ قربانی سایبری؛ حمایت اجتماعی ادراک شده؛ خشم.

DOR: 20.1001.1.26454955.1401.17.60.5.8

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. نویسنده مسئول: استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
Hosseinian@alzahra.ac.ir
۳. استاد، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.
۴. استادیار، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

دوره نوجوانی به دلیل تغییرات سریع رشدی و عاطفی، تأثیر مهمی در کیفیت زندگی فرد در دوره‌های بعدی رشد دارد. این تغییرات در بسیاری از موارد موجب بروز مشکلات ناسازگاری، رفتاری و هیجانی می‌شود (موروی و زوواک^۱، ۲۰۱۱). یکی از مشکلات سازگاری دوره نوجوانی قلدری است که به‌عنوان یک سری رفتارهای پرخاشگرانه، دارای فراوانی بالا که توسط فرد قلدر در برابر اطرافیان، همسالان و افراد ضعیف‌تر از خود بروز می‌دهد (الوئوس و همکاران^۲، ۲۰۲۰). قلدری در سراسر جهان دارای شیوع است و بسیاری از کودکان و نوجوانان درگیر این رفتارهای قلدرمانه هستند که با قصد آسیب جسمانی و روان‌شناختی به دیگران انجام می‌شود (ثورنبرگ و همکاران^۳، ۲۰۲۰). با گسترش فناوری، تلفن همراه، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی نوع جدیدی از قلدری شیوع پیدا کرده که تحت عنوان قلدری سایبری^۴ توصیف شده است (لورنت و همکاران^۵، ۲۰۲۱). قلدری سایبری به خشونت و پرخاشگری در فضای برخط از جمله در شبکه‌های اجتماعی مجازی اشاره دارد که فرد یک نفر یا عده‌ای را با فعالیت‌های غیرفیزیکی خود مورد آزار و اذیت قرار می‌دهد (لیم و لی^۶، ۲۰۲۱). به عبارتی قلدری سایبری شامل استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مانند ایمیل، تلفن همراه و پیام‌های نوشتاری، پیام‌رسان‌های برخط، وب‌سایت‌ها، وبلاگ‌ها و سایر صفحات اینترنتی برای انجام رفتارهای عمدی، مکرر و خصمانه توسط یک فرد یا گروهی از افراد برای آسیب رساندن به یک نفر یا به دیگران است (پلد^۷، ۲۰۱۹)؛ اما قربانی شدن را به‌صورت رفتارهایی که گروهی از افراد به دلیل مورد هدف قرار گرفتن رفتارهای قلدرانه دیگران تجربه می‌کنند تعریف کرده‌اند (صدیقی ارفعی و همکاران، ۱۳۹۹). از این‌رو، قربانی سایبری پدیده‌ای نسبتاً جدیدی است و خلاف قربانی سنتی که عمدتاً در محیط مدرسه اتفاق می‌افتد، در هر زمان از شب و روز هر جایی می‌تواند اتفاق بیفتد (کوالسکی و لیمبر^۸، ۲۰۰۷).

1. Murray & Zvoch
2. Olweus et al
3. Thornberg et al
4. Cyberbullying
5. Llorent et al
6. Lim & Lee
7. Peled
8. Kowalski & Limber

میزان قربانی شدن در دختران بیشتر است و آن‌ها مشکلات بیشتری را تجربه می‌کنند (بکمن و همکاران^۱، ۲۰۱۳؛ ناوارو و همکاران^۲، ۲۰۱۳؛ اسمیت و همکاران^۳، ۲۰۰۸). به این صورت که دختران بیش از پسران نسبت به دیگران همدلی ابراز می‌دارند و این امر سبب می‌شوند رفتارهای قلدرانه دختران کمتر از پسران باشد (توپکو-اردور-باکر^۴، ۲۰۱۲). تحقیقاتی نیز در زمینه شیوع شناسی قلدری-قربانی انجام شده است که نتایج تحقیق سیدزاده ثانی و عبداللهی (۱۳۹۸) نشان داده که شیوع قلدری سایبری در بین دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها از تحصیلات بیشتری برخوردارند نسبت به مادران بی‌سواد بیشتر است. یافته‌های پژوهش بیات و همکاران (۱۳۹۸) نشان داده‌اند که شیوع قلدری سنتی در پسران ۵/۴ درصد و در دختران ۲/۹ و همچنین شیوع قلدری سایبری در پسران ۱۰/۱ و دختران ۳/۴ بوده است. با توجه به آنچه گفته شد، عوامل مختلفی می‌تواند مانع بروز این رفتارها در فضای سایبری شوند که از جمله آن‌ها می‌توان به حمایت اجتماعی ادراک شده اشاره کرد (هلفلدت و همکاران^۵، ۲۰۲۰).

حمایت اجتماعی تحت عنوان قوی‌ترین عامل مقابله‌ای برای برخورد موفقیت‌آمیز و آسان در زمان مواجهه فرد در وضعیت تنیدگی و تحمل شرایط تنش‌زا، معرفی شده است؛ بدین صورت که اولاً از مسیر اجرای نقش میانجی‌گری بین عوامل تنش‌زای موجود در محیط و بروز مشکلات جسمی-روانی و ثانیاً بهبود شناخت از طریق کاهش دادن تنش تجربه شده، باعث تقویت سلامت جسمانی-روانی و شاخص‌های کیفیت زندگی در افراد می‌شود (ژیائو و همکاران^۶، ۲۰۲۰). جنسیت تأثیر مهمی در تعاملات اجتماعی مربوط به حمایت دارد، اما یافته‌های مطالعات در مورد تفاوت‌های جنسیتی در حمایت اجتماعی قطعی نیست (ماتود و همکاران^۷، ۲۰۰۳). بر اساس نتایج یک پژوهش دیدگاه دانش‌آموزان دختر و پسر در متغیر حمایت اجتماعی تفاوت معناداری با هم دارند (یارمحمدزاده و فیض‌اللهی، ۱۳۹۵).

1. Beckman et al
2. Navarro et al
3. Smith et al
4. Topcu & Erdur-Baker
5. Hellfeldt et al
6. Xiao et al
7. Matud et al

تحقیقات دیگر نیز مؤید آن است که حمایت اجتماعی ادراک شده بر اساس جنسیت می‌تواند متفاوت باشد (مaraq-باس و همکاران^۱، ۲۰۲۱). به این صورت که پسران با بالا رفتن سن میزان حمایت اجتماعی ادراک شده‌شان کاهش، در حالی که دختران با حمایت اجتماعی بیشتری را درک کنند (جاکوبز و هولترز^۲، ۲۰۲۱). پژوهش همین و اولنیک-شمش^۳ (۲۰۱۷) نشان داده‌اند که داشتن حمایت اجتماعی ادراک شده در افراد باعث گزارش کمتر مزاحمت‌ها و قلدری‌های سایبری می‌شود. یک پژوهش دیگر نشان داده است که بدتنظیمی هیجانی می‌تواند نقش واسطه‌ای قابل توجهی بین طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه، حمایت اجتماعی و قلدری سایبری ایفا کند (حسن-زاده و همکاران، ۱۳۹۹). از سوی دیگر برخوردار بودن از حمایت اجتماعی دوستان، همسالان و خانواده نقش مهمی در کاهش بروز خشم در افراد به‌ویژه نوجوانان دارد. بر اساس پژوهش‌ها خشم می‌تواند به‌طور مثبت و معنی‌دار میزان قلدری-قربانی شدن را پیش‌بینی کند (والترز و اسپلاگی^۴، ۲۰۱۸) و خود خشم نیز می‌تواند تحت تأثیر حمایت اجتماعی ادراک شده (رایت و واجس، ۲۰۱۹) قرار گیرد که این نشان‌دهنده آن است که متغیر خشم^۵ می‌تواند متغیر میانجی مناسبی در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده با قلدری-قربانی سایبری باشد.

در تعریف خشم معمولاً به یک حالت هیجانی روانی-جسمی یا وضعیتی اطلاق می‌گردد که احساسات و هیجاناتی را که از نظر شدت از تحریک‌پذیری و رنجش خفیف تا غیظ و غضب شدید تغییر می‌کند، شامل می‌گردد (گولارت و همکاران^۶، ۲۰۲۱). برای تعریف خشم، باید احساس^۷ خشم را با بیان^۸ خشم متمایز کرد. بر همین اساس می‌توان افراد را برحسب شیوه بیان خشم به دو گروه تقسیم کرد: درحالی که گروهی از افراد خشم خود را سرکوب کرده، آن را به سمت درون جهت می‌دهند و بر «خود» متمرکز می‌کنند (بیان خشم به طرف درون)، گروه دیگر تمایل دارند تا خشم خود را به طرف بیرون جهت داده، آن را بر افراد و پدیده‌های محیطی متمرکز

1. Maragh-Bass et al
2. Jacobs & Holtzer
3. Heiman & Olenik-Shemesh
4. Walters & Espelage
5. Anger
6. Goulart et al
7. Feelings
8. Expressions

کنند (بیان خشم به طرف بیرون). احساس خشم به احساسات روان‌شناختی و هیجانی تجربه خشم اشاره دارد (مصباح و همکاران^۱، ۲۰۲۰).

تا اینجا مشخص گردید که خشم یک حالت هیجانی است، اما بین این مفهوم با مفهوم قلدری-قربانی سایبری تفاوت وجود دارد؛ به طوری که می‌توان گفت خشم واکنشی است که در موقعیت‌های گوناگون نظیر ناکامی‌های واقعی یا خیالی، آسیب‌ها، تحقیرها یا بی‌عدالتی‌ها برانگیخته می‌شود و ممکن است به پاسخ‌های غیرارادی مانند افزایش فشارخون، ضربان قلب، تعریق و افزایش قند خون منجر شود و فرد کسانی را مورد حمله قرار دهد و آسیب جسمانی به آن‌ها وارد کند (هیلمند و همکاران^۲، ۲۰۱۶)؛ اما در قلدری سایبری فرد ممکن ناشناس باشد و کسی او را نشناسد و در فضای سایبری و مجازی فرد یا افرادی را مورد آزار و اذیت خود قرار دهد؛ لذا بین خشم و قلدری تفاوت وجود دارد (بارلت و هلمستتر^۳، ۲۰۱۸).

همچنین می‌توان گفت که خشم با کم کردن همدلی در افراد باعث می‌شود که آنان در صورت مهیا بودن شرایط مرتکب رفتارهای غیراخلاقی در فضای مجازی و دیگران را مورد قلدری سایبری خود قرار دهند (یانگ و همکاران^۴، ۲۰۲۰). بر اساس پیشینه پسران از دختران پرخاشگرترند و رفتارهای خشونت‌آمیز بیشتری نسبت به دختران دارند. به طوری که بر اساس نتایج یک پژوهش پسران تفکر خشونت‌آمیز پسران بیشتر بیرونی و دختران بیشتر بر تجربیات منفی درونی تمرکز دارند. به این صورت که عصبانیت در هنگام بروز خشم و استفاده از خشم برای حل مشکلات از خصوصیات پسرانه محسوب می‌شود (بودزیزوسکا و هاسن^۵، ۲۰۲۰). تحقیقاتی نیز در رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با خشم انجام شده است که نتایج آن‌ها نشان داده است بین ابراز خشم و حمایت اجتماعی و خشم صفت ادراک شده از خانواده و معلمان و بین عزت‌نفس و خشم صفت رابطه منفی معناداری وجود دارد (ارسلان^۶، ۲۰۰۹). همچنین می‌توان گفت که هنگامی که خشونت کلامی مطرح می‌شود تفاوت‌های جنسیتی حذف شده و حتی گاهی اوقات میزان بروز آن در دختران بیشتر گزارش می‌شود و دختران احتمالاً بیشتر نوع خاصی از پرخاشگری

1. Mesbah et al
2. Hyland et al
3. Barlett & Helmstetter
4. Yang et al
5. Budziszewska & Hansen
6. Arslan

را نشان می‌دهند که پرخاشگری رابطه‌ای (پخش شایعات و بدگویی یا وادار کردن سایرین به قطع رابطه دوستانه موجب حذف فرد از گروه می‌شود) نامیده می‌شود و رفتارهایی را در برمی‌گیرد که در آن به ایجاد تنفر نسبت به دیگران به وسیله شایعه‌پراکنی‌های کینه‌توزانه یا نادیده گرفتن دیگران به علت عصبانیت منجر می‌شود (کوهن و همکاران^۱، ۱۹۹۳؛ به نقل از اشرفی و همکاران، ۱۳۹۲).

بر این اساس می‌توان گفت خشم یک عامل خطرآفرین برای بروز قلدری محسوب می‌شود؛ به طوری که یک پژوهش نشان داده است که خشم با قلدری سایبری و مورد قربانی قرار دادن دیگران همراه است (کاماچو و همکاران^۲، ۲۰۲۱). با توجه به آنچه گفته شد در اهمیت و ضرورت پژوهش می‌توان گفت که در دنیای امروز، دسترسی به اینترنت و شبکه‌های مجازی با وجود تلفن‌های همراه هوشمند، در هر کجا و هر زمان امکان‌پذیر است و استفاده از تلفن همراه و اینترنت در بین نوجوانان امری عادی محسوب می‌شود؛ به نحوی که دانش‌آموزان نوجوان، وقت و فرصت زیادی را به اینترنت و گردش در دنیای مجازی، اختصاص داده و این امر موجب شده است که آنان در معرض بسیاری از خطرهای اینترنت از جمله قلدری-قربانی سایبری قرار گیرند (اوکونور و همکاران^۳، ۲۰۲۱) و زمینه بروز مشکلات رفتاری و تحصیلی در میان دانش‌آموزان و پایین آمدن سازگاری روان‌شناختی و اجتماعی در آنان می‌شود (لئون مورنو و همکاران^۴، ۲۰۲۱). همچنین قلدری-قربانی سایبری نوعی خشونت میان فردی است که می‌تواند عواقب کوتاه‌مدت و بلندمدت نامطلوبی برای افراد قلدر و قربانیان آن‌ها در پی داشته باشد (هسیه و همکاران^۵، ۲۰۲۱)؛ بنابراین شناسایی عوامل زمینه‌ساز آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کرسوی و صدوقی، ۱۳۹۹).

لذا با استناد به شواهد پژوهشی موجود، اهمیت تأثیرگذاری متغیرهایی چون حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم بر قربانی-قلدری سایبری چنین استنباط می‌شود این عوامل با هم و در تعامل با یکدیگر در قالب یک مدل موردبررسی قرار نگرفته‌اند. به همین جهت در پژوهش حاضر این عوامل با هم در نظر گرفته می‌شوند و روابط مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها با قلدری-قربانی سایبری بررسی می‌شود؛ بنابراین، این پژوهش فرضیه‌های زیر را بررسی کرده است: - حمایت اجتماعی

1. Cohen et al
2. Camacho et al
3. O'Connor et al
4. León Moreno et al
5. Hsieh et al

ادراک شده و خشم بر قلدری-قربانی سایبری اثر مستقیم دارند. - حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری با نقش میانجی خشم اثر غیرمستقیم (میانجی) دارند.

روش پژوهش

روش پژوهش، روش توصیفی است و پژوهش در دسته روش‌های همبستگی از نوع معادلات ساختاری قرار می‌گیرد. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بودند. بر اساس نظر کلاین (۲۰۱۵) و در جهت تعمیم‌پذیری بیشتر نتایج و احتمال ریزش برخی پرسشنامه‌ها حجم نمونه ۲۷۲ نفر انتخاب شد. از آنجایی که اجرای میدانی پژوهش در دوران شیوع کرونا ویروس (کووید-۱۹) بود، امکان اجرای مداد-کاغذی پرسشنامه‌ها بر روی افراد نمونه نبود؛ لذا برای انجام این کار از روش اجرای برخط استفاده شد که به همین دلیل روش نمونه‌گیری در این پژوهش در دسترس^۱ (داوطلبانه) بود. رضایت آگاهانه در پاسخگویی به گویه‌ها از ملاک‌های ورود به پژوهش و ناقص بودن پاسخنامه و انصراف از پاسخگویی به سؤالات در حین انجام پژوهش از ملاک‌های خروج از پژوهش بوده است. در این پژوهش برخی اصول اخلاقی رعایت شد که از جمله آن‌ها این بود که به افراد شرکت‌کننده اطمینان داده شد که اطلاعات آن‌ها محرمانه خواهد بود و به صورت گروهی تحلیل خواهد شد و اینکه قبل از پاسخگویی به سؤالات رضایت آگاهانه داشتند و کسانی که تمایل داشتند نتیجه پاسخنامه آن‌ها در اختیارشان قرار می‌گرفت و پژوهشگر برای پاسخ به سؤالات احتمالی در دسترس افراد شرکت‌کننده بود. با این اوصاف نرخ پاسخ نزدیک به ۹۸/۸ درصد بود. برای بررسی روابط بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری (برای بررسی برازش مدل) استفاده شد. نرم‌افزار تحلیل داده‌ها برنامه SPSS و AMOS نسخه ۲۴ بود.

1. Convenience sampling

ابزار پژوهش

پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری^۱ (CBVEQ)

این پرسشنامه توسط آنتیادو^۲ و همکاران در سال ۲۰۱۶ طراحی و ساخته شد و شامل ۲۴ گویه است که دو خرده مقیاس قلدری سایبری^۳ با گویه‌های ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳ و ۲۴؛ قربانی سایبری^۴ با گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱ و ۱۲ را اندازه‌گیری می‌کند. نمره‌گذاری پرسشنامه در طیف ۵ درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شود به این صورت که به هر گز ۱ نمره، یک یا دو بار ۲ نمره، بعضی اوقات ۳ نمره، اکثر مواقع ۴ نمره و هر روز ۵ نمره داده می‌شود. حد پایین پرسشنامه ۲۴ تا حد بالای آن ۱۲۰ است. سازندگان مقیاس برای بررسی پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده کرده‌اند که ضرایب برای قلدری سایبری ۰/۸۹ و قربانی سایبری ۰/۸۰ به دست آمده است و اعتبار عاملی پرسشنامه را بررسی و شاخص خطای ریشه‌ی مجذور میانگین تقریب (ریشه میانگین مربعات خطای برآورد) ۰/۳۱ و معنادار به دست آورده‌اند (آنتیادو و همکاران، ۲۰۱۶). در داخل ایران برای بررسی قابلیت پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب قلدری سایبری ۰/۷۵، قربانی سایبری ۰/۷۸ و کل پرسشنامه ۰/۷۹ محاسبه شده است. همچنین پایایی پرسشنامه به روش بازآزمایی بررسی شده است که ضریب همبستگی به فاصله ۱ هفته برای قلدری سایبری ۰/۶۳ و قربانی سایبری ۰/۶۹ و معنادار در سطح ۰/۰۱ به دست آمده است (بشرپور و زردی، ۱۳۹۸). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ قلدری سایبری ۰/۸۳ و قربانی سایبری ۰/۷۷ به دست آمده است.

مقیاس چندبعدی حمایت اجتماعی ادراک شده^۵ (MSPSS)

این مقیاس توسط زیمت و همکاران^۶ در سال ۱۹۸۸ طراحی و ساخته شد و شامل ۱۲ گویه و سه خرده مقیاس حمایت دریافت شده از سوی خانواده^۷ با گویه‌های ۳، ۴، ۸ و ۱۱؛ حمایت

1. Cyber-Bullying/Victimization Experiences Questionnaire (CBVEQ)
2. Antoniadou, N.,
3. Cyber-bullying
4. Cyber-victimization
5. Multidimensional Perceived Social Support Scale (MSPSS)
6. Zimet et al
7. Family

اجتماعی دریافت شده از سوی دوستان^۱ با گویه‌های ۶، ۷، ۹ و ۱۲؛ حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی دیگران^۲ با گویه‌های ۱، ۲، ۵ و ۱۰ را اندازه‌گیری می‌کند. نمره‌گذاری پرسشنامه در طیف ۷ درجه لیکرت می‌باشد به این کاملاً موافقم ۷ نمره، موافقم ۶ نمره، تا حدودی موافقم ۵ نمره، نظری ندارم ۴ نمره، تا حدودی مخالفم ۳ نمره، مخالفم ۲ نمره و کاملاً مخالفم ۱ نمره تعلق می‌گیرد. حد پایین مقیاس ۱۲ و حد بالا ۸۴ می‌باشد. در خارج از کشور برای بررسی اعتبار مقیاس از آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب کل سؤالات ۰/۹۰ گزارش شده است (تسیلیکا^۳ و همکاران، ۲۰۱۹). در داخل ایران برای بررسی پایایی مقیاس از آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب کل گویه‌ها و خرده مقیاس‌ها در دامنه ۰/۸۷ تا ۰/۹۲ گزارش شده است (سقزی و همکاران، ۱۳۹۹). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۸۸ به دست آمده است.

سیاهه خشم کودکان و نوجوانان^۴ (CHIA)

این سیاهه توسط نلسون و فینچ^۵ در سال ۲۰۰۰ طراحی و ساخته شد و شامل ۳۹ گویه است که ۴ خرده مقیاس شامل ناکامی^۶ با گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸ و ۳۸؛ پرخاشگری بدنی^۷ با گویه‌های ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۳۵، ۳۶ و ۳۷؛ روابط با همسالان^۸، ۷، ۸، ۹، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۳۲، ۳۳ و ۳۴؛ روابط با مراجع قدرت^۹ با گویه‌های ۴، ۵، ۶، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱ و ۳۹ را اندازه‌گیری می‌کند. این پرسشنامه برای کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۶ ساله کاربرد دارد و در ایران توسط مجدان (۱۳۸۷) ترجمه و تدوین شده است. نمره‌گذاری سؤالات در طیف ۴ درجه لیکرت می‌باشد به این صورت که توجه نمی‌کنم ۱ نمره، مرا آزار می‌دهد ۲ نمره، واقعاً ناراحت می‌شوم ۳ نمره و عصبانی می‌شوم ۴ نمره تعلق می‌گیرد. حد پایین نمره نهایی سیاهه ۳۹ و حد بالا ۱۵۶ است. در خارج از کشور پایایی سیاهه از آلفای کرونباخ استفاده شده است که پایایی آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمده است که نشان‌دهنده پایایی سیاهه خشم است (بوی و

1. Friends
2. Significant other's
3. Tsilika
4. Children's Inventory of Anger (CHIA)
5. Nelson & Finch
6. Frustration
7. Physical aggression
8. Relationships with peers
9. Relationships with power authorities

همکاران^۱، ۲۰۲۰). در داخل ایران برای بررسی پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۶ به دست آمده است که نشان‌دهنده پایایی سیاهه خشم است (عمومی و خیاطان، ۱۳۹۸). برای بررسی روایی سیاهه خشم از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که ضرایب همبستگی آن با مقیاس هوش هیجانی^۲ شات و همکاران^۳ (۱۹۹۸) برای ناکامی ۰/۵۲۸-، پرخاشگری بدنی ۰/۴۵۰، روابط با همسالان ۰/۴۷۴، روابط با مراجع قدرت ۰/۴۴۸ و کل سؤالات ۰/۵۶۲- و معنادار در سطح ۰/۰۱ به دست آمده است که نشان‌دهنده روایی واگرایی سیاهه خشم است (کیمیایی و همکاران، ۱۳۹۰). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به دست آمده است.

یافته‌ها

بر اساس نتایج ۱۷ نفر (۶/۳ درصد) ۱۵ ساله، ۱۱۷ نفر (۴۳ درصد) ۱۶ ساله، ۱۰۳ نفر (۳۷/۹ درصد) ۱۷ ساله و ۳۵ نفر (۱۲/۹ درصد) ۱۸ ساله بودند. میانگین سن ۱۶/۵۷ و انحراف معیار سن ۰/۷۹۳ بود. در جدول ۱ شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش آمده است.

جدول ۱. میانگین، استاندارد، چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
قربانی سایبری	۲۹/۴۱	۹/۴۹۴	-۰/۱۷۵	-۱/۲۵۴
قلدری سایبری	۲۸/۱۵	۹/۱۳۳	-۰/۱۴۵	-۱/۶۵۱
حمایت خانواده	۱۳/۷۶	۷/۵۸۰	-۰/۵۲۱	-۰/۲۱۳
حمایت دوستان	۱۴/۵۱	۶/۶۱۳	-۱/۰۱۲	۱/۰۱۲
حمایت دیگران	۱۴/۲۶	۵/۹۸۱	-۰/۷۵۴	۰/۶۲۸
نمره کل حمایت اجتماعی	۴۲/۵۴	۱۸/۵۱۳	-۱/۵۴۱	۱/۲۵۱
ناکامی	۱۷/۱۹	۵/۰۷۹	-۰/۷۱۶	-۰/۱۶۲
پرخاشگری بدنی	۱۸/۴۹	۶/۳۳۲	-۰/۸۵۴	۰/۱۴۲
روابط با همسالان	۱۹/۰۸	۸/۰۳۳	۰/۶۷۴	-۱/۲۵۱

1. Bui et al
2. Self-Report Emotional Intelligence Scale (SSREL)
3. Schutte et al

روابط با مراجع	۲۱/۰۲	۷/۳۵۵	۰/۸۵۴	-۱/۳۱۰
نمره کل خشم	۷۵/۷۸	۲۴/۴۲۵	۰/۸۰۲	-۰/۷۰۲

جدول ۱ تعداد، میانگین و انحراف استاندارد قلدری-قربانی سایبری، حمایت اجتماعی و خشم را نشان می‌دهد. تعداد آزمودنی‌ها ۲۷۲ نفر بودند. همچنین نتیجه آزمون چولگی و کشیدگی برای نرمال بودن توزیع نمرات را نشان می‌دهد که مقدار چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش باید در بازه (۲- تا ۲) قرار داشته باشد (حبیب پور و صفری شالی، ۱۳۹۱)؛ بنابراین، توزیع تمامی متغیرهای پژوهش نرمال است. از آنجایی که یکی از مفروضات مهم در مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) وجود روابط همبستگی معنادار بین متغیرهاست در جدول ۲ ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش آمده است.

جدول ۲. ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	۱	۲	۳	۴
۱- قلدری سایبری	۱			
۲- قربانی سایبری	-۰/۶۰۸**	۱		
۳- حمایت اجتماعی	-۰/۶۲۷**	-۰/۶۹۹**	۱	
۴- خشم	۰/۴۸۶**	۰/۵۱۲**	-۰/۵۷۳**	۱

** معنادار در سطح ۰/۰۱ * معنادار در سطح ۰/۵۰

جدول ۲ ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. بین حمایت اجتماعی با قلدری سایبری ($r = -0.627, p < 0.01$) و قربانی سایبری ($r = -0.608, p < 0.01$) رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بین خشم با قلدری سایبری ($r = 0.486, p < 0.01$) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بین خشم ($r = 0.512, p < 0.01$) با قربانی سایبری رابطه مثبت وجود دارد. در ادامه نتایج ضرایب مستقیم، غیرمستقیم و برازش مدل در ادامه آمده است.

جدول ۳. ضرایب استاندارد مسیرهای مستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم با قلدری-قربانی سایبری

مسیرهای مستقیم	ضریب بتا	انحراف معیار	آماره t	معناداری
حمایت اجتماعی ادراک شده ← قلدری سایبری	-۰/۸۹۶	۰/۰۶۵	-۲۲/۶۶۸	۰/۰۰۱
حمایت اجتماعی ادراک شده ← قربانی سایبری	-۰/۷۵۰	۰/۰۶۳	-۲۰/۲۶۴	۰/۰۰۱

خشم ← قلدری سایبری	۰/۱۴۸	۰/۰۵۸	۳/۳۷۹	۰/۰۰۱
خشم ← قربانی سایبری	۰/۱۶۱	۰/۰۵۴	۴/۰۸۳	۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود ضرایب مسیرهای مستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم بر قلدری-قربانی سایبری معنادار بود. در جدول ۴ شاخص‌های برازندگی مدل پژوهش آمده است.

جدول ۴. شاخص‌های برازندگی مدل پژوهش

شاخص‌ها	مقدار به دست آمده	مقدار قابل قبول
کای اسکوئر هنجار شده (CMIN)	۴۹۲/۹۶۱	-
درجه آزادی	۲۴	-
CMIN/DF	۲۰/۵۴۰	-
سطح معناداری	۰/۰۰۱	-
خطای ریشه‌ی مجذور میانگین تقریب (RMSEA)	۰/۰۶۱	کمتر از ۰/۰۸
شاخص تقریب برازندگی (PCLOSE)	۰/۰۰۱	-
شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)	۰/۹۴۱	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده یا انطباقی (AGFI)	۰/۹۱۹	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص برازش مقتصد (PCFI)	۰/۶۶۱	بیشتر از ۰/۶۰
شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI)	۰/۶۵۶	بیشتر از ۰/۶۰
شاخص برازندگی افزایشی (IFI)	۰/۹۴۱	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۴۳	بیشتر از ۰/۹۰
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	۰/۸۳۴	بیشتر از ۰/۹۰

جهت آزمون مدل موردنظر در پژوهش حاضر، روش الگویابی معادلات ساختاری اعمال گردیده است. برای بررسی برازندگی مدل از شاخص‌های آمده شده در جدول ۵- استفاده شده است. همچنین اگر شاخص‌های برازش هنجار شده (NFI)، شاخص برازش هنجار نشده (NNFI)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص نیکویی برازش (GFI) و شاخص نیکویی برازش تعدیل شده یا انطباقی (AGFI) بزرگ‌تر از ۰/۹۰ و برای شاخص برازش مقتصد (PCFI)، شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI) بالای ۰/۶۰ باشد و بر برازش مناسب و مطلوب مدل دلالت دارند. بر اساس نتایج مدل اصلاح شده پژوهش همان‌گونه

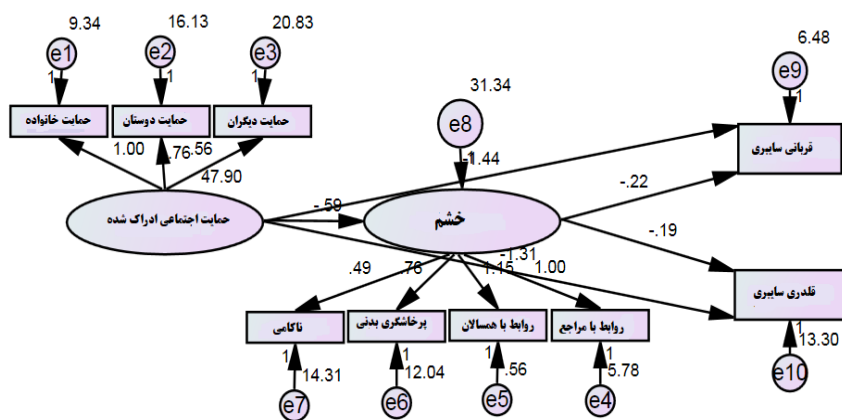
که مشاهده می‌شود این شاخص‌ها همگی مطلوب هستند. همچنین اگر مقدار به دست آمده از شاخص خطای ریشه‌ی مجذور میانگین تقریب (RMSEA) کمتر از ۰/۰۸ باشد نشان‌دهنده برازش مدل است (شرملة انگل و همکاران^۱، ۲۰۰۳) که در این پژوهش مقدار معناداری برای شاخص تقریب برازندگی (PCLOSE) ۰/۰۰۱ و شاخص RMSEA برابر ۰/۰۶۱ می‌باشد که بر اساس نظر کلاین^۲ (۲۰۱۵) نشان‌دهنده برازش مدل می‌باشد. در ادامه جهت بررسی رابطه غیرمستقیم مدل پیشنهادی از روش بوت استرپ^۳ در برنامه ماکرو پرچر و هایز^۴ (۲۰۰۴) استفاده شده است. نتایج روش بوت استرپ برای بررسی مسیرهای واسطه‌ای غیرمستقیم در جدول ۵- ارائه شده است.

جدول ۵- نتایج بوت استرپ حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری با نقش میانجی خشم

مقدار احتمال	سطح اطمینان ۰/۹۵		مسیرهای غیرمستقیم
	حد بالا	حد پایین	
۰/۰۱۱	-۰/۱۸۶	-۰/۰۲۰	حمایت اجتماعی ادراک شده ← خشم ← قلدری سایبری
۰/۰۱۰	-۰/۱۸۵	-۰/۰۲۲	حمایت اجتماعی ادراک شده ← خشم ← قربانی سایبری

یک فرض زیربنایی الگوی پیشنهادی پژوهش حاضر وجود مسیر غیرمستقیم است. زمانی که تعداد نمونه چندان زیاد نباشد، بوت استرپ^۵ قدرتمندترین و منطقی‌ترین روش برای دستیابی به اثرات غیرمستقیم را فراهم می‌آورد. سطح اطمینان ۰/۹۵ و تعداد نمونه‌گیری مجدد بوت استرپ، ۱۰۰۰ است. برای تعیین معنی‌داری حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری از طریق نقش میانجی خشم از روش بوت استرپ در برنامه ماکرو آزمون پرچر و هایز (۲۰۰۴) استفاده شد. بر اساس جدول ۴ نتایج بوت استرپ آمده است. در این روش چنانچه حد بالا و پایین این آزمون هر دو مثبت یا هر دو منفی باشند و صفر مابین این دو حد قرار نگیرد در آن صورت مسیر علی غیرمستقیم معنی‌دار خواهد بود. مطابق نتایج جدول ۴ این قاعده در مورد حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری با نقش میانجی خشم صدق می‌کند.

1. Schermelleh-Engel et al
2. Kline
3. Bootstrap
4. Preacher & Hayes
5. Bootstrap

نمودار ۱. مدل نهایی پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی نقش میانجی‌گری خشم در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده و قلدری-قربانی سایبری در دختران نوجوان بود. نتایج نشان داد مسیرهای مستقیم معنادار شدند؛ به این معنی که بر اساس نتایج ضرایب استاندارد در جدول مسیرهای مستقیم، حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم به‌طور مستقیم بر قلدری سایبری و بر قربانی سایبری اثر مستقیم دارند. همچنین اثرات غیرمستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده از طریق نقش میانجی خشم بر قلدری-قربانی سایبری معنادار بود؛ به این صورت که برای تعیین معنی‌داری حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری از طریق نقش میانجی خشم از روش بوت استرپ در برنامه ماکرو آزمون پریچر و هیز (۲۰۰۴) استفاده شد. بر اساس نتایج بوت استرپ چنانچه حد بالا و پایین این آزمون هر دو مثبت یا هر دو منفی باشند و صفر مابین این دو حد قرار نگیرد در آن صورت مسیر علی غیرمستقیم معنی‌دار خواهد بود. مطابق نتایج این قاعده در مورد حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری-قربانی سایبری با نقش میانجی خشم صدق می‌کند، لذا می‌توان گفت که خشم در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده با قلدری-قربانی سایبری نقش میانجی دارد. این نتیجه (اثرات مستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم بر قلدری-قربانی سایبری) به دست آمده

می‌تواند با نتایج تحقیقات هلفلدت و همکاران (۲۰۲۰)، هیمن و اولنیک-شمش (۲۰۱۷) و کاماچو و همکاران (۲۰۲۱) همسویی داشته باشد. در تبیین این نتیجه به دست آمده می‌توان گفت که دانش‌آموزانی که دیگران را مورد آزار و اذیت قرار می‌دهند از حمایت اجتماعی ادراک شده ضعیفی برخوردارند. به این صورت که هر چه دانش‌آموز حمایت بیشتری از سوی خانواده، دوستان و سایر افراد ادراک کند، احساس توانمندی بیشتر در برابر مشکلات خواهد داشت. همسو با این یافته لوندبرگ و همکاران (۲۰۰۸) دریافتند اولین حمایت اجتماعی از سوی خانواده دریافت می‌شود. با ورود به جامعه‌ی بزرگ‌تر حمایت اجتماعی از سوی منابع دیگری نظیر دوستان و سایر افراد نیز می‌تواند تأمین شود. همچنین وقتی دانش‌آموزان به فضای مجازی ورود کنند و از این فضای سایبری برای رسیدن به اهداف خود استفاده کنند می‌توانند از حمایت دوستان مجازی هم برخوردار شوند. چراکه بیشتر دانش‌آموزان چه در فضای اجتماعی و چه در فضای سایبری به دنبال حمایت اجتماعی هستند. لذا دانش‌آموزان در روابط با همسالان به‌ویژه در فضای شبکه‌های مجازی نیز اطلاعات و دانش خود را درباره توانایی‌هایشان گسترش می‌دهند. علاوه بر این همسالان و دوستان مجازی مقایسه‌های آگاهی‌بخش بسیاری برای ارزیابی و تأیید خودکارآمدی فرد فراهم می‌کنند که می‌تواند محرکی برای افزایش انگیزشی از طریق اهداف و محرک‌های مثبت برای افراد باشد؛ بنابراین حمایت اجتماعی می‌تواند از به وجود آمدن رفتارهای قلدرانه سایبری در بین دانش‌آموزان و همچنین اثرات بلندمدت قلدری سایبری در دانش‌آموزان جلوگیری کند. به این صورت که وقتی فرد از حمایت اجتماعی ادراک شده از سوی خانواده و دوستان برخوردار باشند در مواجهه با مشکلات مختلف زندگی از حمایت آنان برای حل این مشکلات بهره‌مند شده و این مشکلات حل نشده خود را به صورت قلدری و پرخاشگری سایبری در شبکه‌های اجتماعی مجازی و اینترنت نشان نمی‌دهد؛ لذا منطقی است که گفته شود حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری سایبری تأثیر مستقیم دارد.

در تبیین تأثیر مستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده بر قربانی سایبری می‌توان گفت که حمایت اجتماعی ادراک شده کافی از سوی خانواده و دوستان و افراد مهم زندگی، به‌عنوان عامل بازدارنده در برابر قربانی شدن عمل می‌کند. به‌عنوان مثال، حمایت خانواده و یک دوست خوب، یک مشاور مجرب و مواردی از این قبیل، می‌توانند در مواقع بحران به یاری فرد شتافته، با ارائه

حمایت‌های عاطفی و روان‌شناختی به حل مشکلات وی کمک کند تا بتواند بهتر با این مشکلات روبه‌رو شود و به حل آن‌ها بپردازد. دانش‌آموزانی که در ارتباط با دیگران چه در مدرسه، چه در کانون خانواده به‌نوعی احساس تنهایی می‌کنند و تعداد و کیفیت روابط دوستانه آن‌ها پایین است و کمتر از حمایت خانواده خود در مواجهه با مشکلات برخوردار هستند، بیشتر در معرض خطر قربانی شدن بوده و متقابلاً با افزایش قربانی شدن، تنهایی و انزوای آن‌ها هم به‌مرور زمان بیشتر می‌شود. به‌ویژه در مواردی که دانش‌آموز به شکل غیرمستقیم به‌صورت روان‌شناختی قربانی می‌شود احتمال افزایش احساس تنهایی و پدیدآیی مشکلات عاطفی دیگر، بیشتر است. از سوی دیگر می‌توان گفت که توانایی برقراری ارتباط خوب به ایجاد روابط بین‌فردی مثبت و مؤثر می‌انجامد و یکی از این موارد، توانایی ایجاد روابط دوستانه است که در سلامت روانی و اجتماعی و روابط گرم به‌عنوان یک منبع مهم و روابط اجتماعی سالم نقش بسیار مهمی دارد. در محیط سایبری و مجازی افراد قربانی معمولاً تنها هستند و در شبکه‌های اجتماعی و دوستی همسالان داخل نمی‌شوند و یا اینکه روابط محدودی با آن‌ها دارند و زمانی که بخواهند از میان همسالان خود برای روابط اجتماعی کسی را انتخاب کنند معمولاً افرادی تنها و غیر پرخاشگر مانند خود را برمی‌گزینند. مجموعه این نقایص در برقراری روابط اجتماعی آن‌ها را در خطر پیدایش مشکلات روانی و همچنین آزار دیدن از افراد قلدر قرار می‌دهد؛ لذا منطقی است که گفته شود حمایت اجتماعی ادراک شده بر قربانی سایبری تأثیر مستقیم دارد.

در تبیین تأثیر غیرمستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده بر قلدری سایبری با نقش میانجی خشم می‌توان گفت که حمایت اجتماعی را مجموعه اطلاعاتی تعریف می‌کنند که شخص را به این اعتقاد می‌رساند که در یک شبکه ارتباطی مورد توجه و علاقه دیگران است و از سوی آن‌ها با ارزش و محترم شمرده می‌شود و در نتیجه چنین باوری این احساس به فرد دست می‌دهد که به آن شبکه ارتباطی متعلق است که می‌تواند در مواقع بروز مشکلات با کمک آنان به حل مشکلات بپردازد. لذا افرادی که دارای منابع عاطفی و یا هیجانی کافی‌اند، نوعاً احساس می‌کنند دیگرانی را دارند که هنگام برخورد با مشکلات می‌توانند به آن‌ها مراجعه کنند (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین می‌توان گفت که فراهم آوردن حمایت اجتماعی مناسب در مراحل حساس چرخه زندگی یک راهبر مؤثر بازدارنده در پیشگیری از شکل‌گیری مشکلات هیجانی مانند خشم و ابراز

آن می تواند باشد. با توجه به حساسیت مرحله نوجوانی به لحاظ روانی - اجتماعی دریافت حمایت و یا ادراک حمایت اجتماعی از جانب نوجوانان در این مقطع سنی می تواند با تقویت کنترل اجتماعی و تقلیل فشارها بر کاهش خشم مؤثر باشد (دلپسند و همکاران، ۱۳۹۱)؛ بنابراین، افرادی که از حمایت اجتماعی خوبی برخوردار هستند استرس کمتری را تجربه می کنند و در برخورد با فشارها و بحران های دوران نوجوانی توان کمتری خواهد داشت و مشکلات رفتاری بیشتری را به صورت پرخاشگری و خشم نشان خواهد داد (الگار^۱ و همکاران، ۲۰۰۳؛ به نقل از سلیمی و همکاران، ۱۳۹۷). وقتی فرد نوجوان راهکارش در مواجهه با فشار و بحران های زندگی بروز خشم و خشونت باشد و از حمایت اجتماعی ادراک شده سطح پایینی برخوردار باشد، در فضای مجازی نیز دیگران را بیشتر مورد آزار و اذیت قرار می دهد و کمتر با دیگران همدلی می کند و همین پایین بودن همدلی در فرد خود نقش مهمی در بروز قلدری سایبری ایفا می کند؛ لذا منطقی است که گفته شود حمایت اجتماعی ادراک شده با میانجی گری خشم بر قلدری سایبری تأثیر غیرمستقیم دارد.

در تبیین تأثیر غیرمستقیم حمایت اجتماعی ادراک شده بر قربانی سایبری با نقش میانجی خشم می توان گفت که فقدان دوست و نداشتن حمایت اجتماعی ممکن است یک عامل خطر آفرین اجتماعی برای قربانی شدن سایبری باشد و البته قربانی بودن ممکن است به چند دلیل تعداد دوست یا روابط دوستانه را کاهش دهد. اول اینکه پیوستن به قربانیان ممکن است به وسیله بسیاری از نوجوانان این گونه تفسیر شود که در خطر هدف پرخاشگری توسط قلدرها هستند. دوم اینکه پیوستن به قربانیان ممکن است جایگاه اجتماعی آن ها را تقلیل دهد. سوم اینکه قربانیان ممکن است دست به رفتارهایی بزنند که کمتر برای همسالان جذاب و مطلوب باشد؛ اما مهم ترین نکته آن است که بسیاری از پیوستن به رابطه دوستی با نوجوانان قربانی اجتناب می کنند که از این طریق خودشان نیز قربانی سایبری نشوند (صدوقی و کرسوی، ۱۳۹۹). از سوی دیگر می توان گفت که جایگاه خانواده به عنوان حامی فرد قربانی سایبری می تواند فرد قربانی را از پیامدهای منفی قربانی شدن در امان بدارد. وقتی فرد قربانی از حمایت اجتماعی به ویژه از سوی اعضای خانواده مانند والدین برخوردار باشد کمتر مملو از خشم و خشونت درونی ناشی از قربانی شدن شده و بیشتر به

1. Elgar, J.,

دنبال راه‌حلی برای حل مشکلات قربانی شدن می‌گردند؛ لذا منطقی است که گفته شود حمایت اجتماعی ادراک شده با میانجی‌گری خشم بر قربانی سایبری تأثیر غیرمستقیم دارد. در استفاده از نتایج باید دقت داشت که یافته‌های این تحقیق، محدود به دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران بوده است، بنابراین در تعمیم نتایج به دانش‌آموزان دوره متوسطه در دیگر شهرها باید محتاطانه عمل کرد. این پژوهش مصادف بود با شیوع کرونا و ویروس (کووید-۱۹) و لذا امکان اجرای میدانی و حضوری پرسشنامه‌ها بر روی دانش‌آموزان نبود. این محدودیت وجود داشت که تنها افرادی دسترسی به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی داشتند قادر بودند در پژوهش شرکت کنند و به سؤالات به صورت برخط پاسخ دهند و پاسخنامه خود را برای پژوهشگر ارسال کنند. برای تعمیم‌پذیری بیشتر نتایج پیشنهاد می‌شود پژوهشگران چنین پژوهش‌هایی را در سایر شهرها تکرار کنند تا شواهدی از روابط به دست آمده فراهم شود. دستاوردها و پیامدهای این پژوهش را می‌توان در دو سطح نظری و عملی مطرح کرد. در سطح نظری، یافته‌های پژوهش می‌توانند با تبیین نحوه اثرگذاری حمایت اجتماعی ادراک شده به گسترش دانش، مفاهیم و مدل‌های موجود در زمینه قلدری و قربانی سایبری در دانش‌آموزان کمک کنند. همچنین، نتایج پژوهش حاضر می‌تواند راهگشای پژوهش‌های جدیدتر به منظور گسترش مفاهیم اجتماعی در زمینه عوامل مؤثر بر شکل‌گیری قلدری-قربانی سایبری در دانش‌آموزان دختر شود. در سطح عملی، از یافته‌های این پژوهش می‌توان در مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی، سازمان آموزش و پرورش در جهت تدوین برنامه‌ها و مداخلات و کارگاه‌های آموزشی به برگزاری کارگاه‌هایی مانند آموزش حمایت اجتماعی به دانش‌آموزان دختر در جهت بهبود قلدری-قربانی سایبری در آنان کمک کنند. لذا مشاوران و روانشناسان تحصیلی و تربیتی می‌توانند بر این اساس از نتایج این پژوهش استفاده کنند. مطالعه حاضر اطلاعات ارزشمندی برای فهم قلدری سایبری و قربانی شدن در فضای سایبری و ارتباط آن با حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم فراهم آورد. با وجود اینکه مطالعات بیشتری در این عرصه نیاز است؛ با این وجود یافته‌های این پژوهش بر نقش بالقوه حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم به عنوان عوامل خطرآفرین قلدری سایبری و قربانی شدن در فضای مجازی و یا سایبری صحنه می‌گذارد. مدل به دست آمده در این تحقیق می‌تواند راهنمای بسیار خوبی باشد برای طراحی برنامه‌های جامع، منسجم و قوی در راستای کمک به دانش‌آموزانی که قربانی قلدری

شده‌اند. یافته‌های این تحقیق مؤید این مهم بود که هرچند عوامل اجتماعی می‌توانند قلدری و قربانی شدن سایبری دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند اما احتمال قربانی شدن دانش‌آموزان زمانی بیشتر می‌گردد که دانش‌آموزان در معرض خطر از حمایت اجتماعی ادراک شده کمتری برخوردار باشند. تدارک برنامه‌هایی از قبیل آموزش استفاده از فضای مجازی، برگزاری کلاس‌های توانمندی اجتماعی در جهت کاهش قربانی شدن دانش‌آموزان در معرض خطر و قلدر شدن دانش‌آموزان قلدر، همدلی و مهارت‌های ارتباطی به دانش‌آموزان در مدارس همراه با آموزش اولیا و کارکنان مدرسه برای فراهم آوردن محیطی که در آن حمایت‌های اجتماعی خوبی وجود داشته باشد تا دانش‌آموزان دختر از آزار و اذیت دیگران در فضای مجازی دست بردارند لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

فهرست منابع

- اشرفی، سید صابر؛ قنوتی، محمد؛ مکنونی، بهنام؛ موسوی، سیده زهرا و محمدی مجد، حسین. (۱۳۹۲). رابطه سبک‌های والدگری با پرخاشگری (جسمانی و رابطه‌ای) در دانش‌آموزان دوره ابتدایی. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۱۰(۴)، ۲۳-۵۰.
- بشرپور، سجاد و زردی، بهمن. (۱۳۹۸). *خصوصیات روان‌سنجی مقیاس تجربه قلدری-قربانی سایبری در دانش‌آموزان. فصلنامه روان‌شناسی مدرسه*، ۸(۱)، ۴۳-۵۷.
- بیات، محسن؛ شهبازی، رسول؛ ثریا، کیوان؛ محبوب، مهسا؛ دیدار؛ فرداد و بدرخانی، سپهر. (۱۳۹۸). بررسی میزان شیوع قلدری سنتی و سایبری در دانش‌آموزان کلاس دوازدهم شهر اردبیل. *دومین ملی همایش ملی آسیب‌های اجتماعی*.
- حبیب‌پور، کرم و صفری شالی، رضا. (۱۳۹۱). *راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی*. تهران: انتشارات متفکران.
- حسن‌زاده، حسن؛ جعفرپور رضایی، میلاد و حسن‌زاده، حسین. (۱۳۹۹). مدل‌یابی معادلات ساختاری طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه، حمایت اجتماعی و بد تنظیمی هیجانی با قلدری سایبری. *نشریه علمی دانش‌انظامی دفتر تحقیقات کاربردی استان آذربایجان غربی*، ۱۳(۴۸)، ۲۶-۴۳.
- دلپسند، کامل؛ ایار، علی؛ خانی، سعید و محمدی، پریخان. (۱۳۹۱). حمایت اجتماعی و جرم: مطالعه تطبیقی جوانان مجرم و عادی شهر ایلام. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱(۲)، ۸۹-۱۲۰.
- سقری، ایوب؛ یزدانی اسفیدواجانی، حمیده و گل‌محمدیان، محسن. (۱۳۹۹). نقش واسطه‌ای فراشناخت و فراهیجان مثبت در رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با اضطراب کرونا. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۱(۴۳)، ۳۳-۶۲.
- سلیمی، حسین؛ قدم‌پور، عزت‌الله و رضایی، فاطمه. (۱۳۹۷). تدوین مدل ساختاری پیش‌بینی قربانی شدن قلدری از طریق عوامل محیطی و مهارت‌های ارتباطی با واسطه‌گری آشفته‌نگی روان‌شناختی. *دوفصلنامه شناخت اجتماعی*، ۷(۲)، ۷۱-۹۴.
- سیدزاده ثانی، سید مهدی و عبداللهی، رفیع. (۱۳۹۸). شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، ۱۷(۲)، ۱۹۷-۲۱۱.
- صدوقی، مجید و کرسوی، سیما سادات. (۱۳۹۹). رابطه ترجیح اجتماعی و شایستگی اجتماعی با قربانی شدن دانش‌آموزان. *نشریه رویش روانشناسی*، ۹(۳)، ۷۷-۸۶.
- صدیقی ارفعی، فریبرز؛ تابش، ریحانه و جعفری ده‌آبادی، مهدیه. (۱۳۹۹). تأثیر آموزش مهارت‌های جرئت‌ورزی بر دانش‌آموزان دختر قربانی قلدری سایبری در مدارس دوره متوسطه دوم. *نشریه انتظام اجتماعی*، ۱۲(۳)، ۱۲۱-۱۴۰.

- عمویی، محمد و خیاطان، فلور. (۱۳۹۸). اثربخشی معنویت درمانی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بر خشم نوجوانان. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۴(۲)، ۳۷-۶۴.
- کرسوی، سیما سادات و صدوقی، مجید. (۱۳۹۹). رابطه رفتار اجتماعی، شایستگی اجتماعی و ترجیح اجتماعی با رفتار قلدری دانش‌آموزان: نقش تعدیل‌کننده جنسیت. *فصلنامه پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۱۰(۳۸)، ۱-۲۰.
- کیمیایی، سید علی و رفتار، محمدرضا و سلطانی فر، عاطفه. (۱۳۹۰). آموزش هوش هیجانی و اثربخشی آن بر کاهش پرخاشگری نوجوانان پرخاشجوی. *مجله پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره*، ۱(۱)، ۱۶۶-۱۵۳.
- یارمحمدزاده، پیمان و فیض‌اللهی، زهرا. (۱۳۹۵). تعیین رابطه حمایت اجتماعی، انگیزه تحصیلی با خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر تبریز و آذرشهر. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۱(۲۷)، ۱۶۹-۱۵۷.

- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyber-bullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G). *Computers in Human Behavior*, 65, 380-390.
- Arslan, C. (2009). Anger, self-esteem, and perceived social support in adolescence. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 37(4), 555-564.
- Barlett, C. P., & Helmstetter, K. M. (2018). Longitudinal relations between early online disinhibition and anonymity perceptions on later cyberbullying perpetration: A theoretical test on youth. *Psychology of Popular Media Culture*, 7(4), 561-572.
- Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying—An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in human behavior*, 29(5), 1896-1903.
- Budziszewska, M., & Hansen, K. (2020). Anger Detracts From Beauty”: Gender Differences in Adolescents’ Narratives About Anger. *Journal of adolescent research*, 35(5), 635-664.
- Bui, H. T., Mackie, L., Hoang, P. A., & Tran, T. T. (2020). Exploring the effectiveness of cognitive behavioral therapy for Vietnamese adolescents with anger problems. *Kasetsart journal of social sciences*, 41(1), 147-151.
- Camacho, A., Ortega-Ruiz, R., & Romera, E. M. (2021). Longitudinal associations between cybervictimization, anger rumination, and cyberaggression. *Aggressive behavior*, 1(1), 1-10.
- Goulart, A. C., Arap, A. M., Bufarah, H. B., Bismarchi, D., Rienzo, M., Syllós, D. H., & Wang, Y. P. (2021). Anxiety, Depression, and Anger in Bruxism: A Cross-sectional Study among Adult Attendees of a Preventive Center. *Psychiatry Research*, 1(1), 1-10.
- Heiman, T., & Olenik-Shemesh, D. (2017). Cyberbullying involvement of adolescents with low vision compared to typical adolescents, as related to perceived social support. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 26(2), 105-115.
- Hellfeldt, K., López-Romero, L., & Andershed, H. (2020). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: the potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 45-56.
- Hsieh, M. L., Wang, S. Y. K., & Cao, L. (2021). Understanding Cyberbullying Victimization from an Integrated Approach: Offline Preventive Attributes and Behavior Problems Do Matter. *Victims & Offenders*, 1(1), 1-21.

- Hyland, S., Watts, J., & Fry, M. (2016). Rates of workplace aggression in the emergency department and nurses' perceptions of this challenging behaviour: A multimethod study. *Australasian Emergency Nursing Journal*, 19(3), 143-148.
- Jacobs, S., & Holtzer, R. (2021). Predicting change in perceived social support in late life: The role of personality and gender. *Aging & mental health*, 25(1), 107-117.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th Ed.). New York: The Guilford Press.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41(6), 22-30.
- León Moreno, C., Musitu Ochoa, G., Cañas Pardo, E., Estevez Lopez, E., & Callejas Jerónimo, J. E. (2021). Relationship between school integration, psychosocial adjustment and cyber-aggression among adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 18(1), 108-116.
- Lim, H., & Lee, H. (2021). Cyberbullying: Its Social and Psychological Harms Among Schoolers. *International Journal of Cybersecurity Intelligence & Cybercrime*, 4 (1), 25-45.
- Llorent, V. J., Diaz-Chaves, A., Zych, I., Twardowska-Staszek, E., & Marín-López, I. (2021). Bullying and cyberbullying in Spain and Poland, and their relation to social, emotional and moral competencies. *School mental health*, 13(3), 535-547.
- Maragh-Bass, A. C., Gamble, T., El-Sadr, W. M., Hanscom, B., & Tolley, E. E. (2021). Examining stigma, social support, and gender differences in unsuppressed HIV viral load among participants in HPTN 065. *Journal of behavioral medicine*, 44(2), 159-171.
- Matud, M. P., Ibañez, I., Bethencourt, J. M., Marrero, R., & Carballeira, M. (2003). Structural gender differences in perceived social support. *Personality and Individual Differences*, 35(8), 1919-1929.
- Mesbah, R., de Bles, N., Rius-Ottenheim, N., van der Does, A. W., Penninx, B. W., van Hemert, A. M., & Koenders, M. (2021). Anger and cluster B personality traits and the conversion from unipolar depression to bipolar disorder. *Depression and Anxiety*, 1(1), 1-10.
- Murray, C., & Zvoch, K. (2011). The inventory of teacher-student relationships: Factor structure, reliability, and validity among African American youth in low-income urban schools. *The Journal of early adolescence*, 31(4), 493-525.
- Navarro, R., Serna, C., Martínez, V., & Ruiz-Oliva, R. (2013). The role of Internet use and parental mediation on cyberbullying victimization among Spanish children from rural public schools. *European journal of psychology of education*, 28(3), 725-745.
- Nelson, W. M., & Finch, A. J. (2000). *Children's Inventory of Anger (CHIA): Manual*. Western Psychological Services (WPS).
- O'Connor, K. E., Sullivan, T. N., Ross, K. M., & Marshall, K. J. (2021). Hurt people hurt people: Relations between adverse experiences and patterns of cyber and in-person aggression and victimization among urban adolescents. *Aggressive behavior*, 1(1), 1-18.
- Olweus, D., Solberg, M. E., & Breivik, K. (2020). Long-term school-level effects of the Olweus Bullying Prevention Program (OBPP). *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 108-116.
- Peled, Y. (2019). Cyberbullying and its influence on academic, social, and emotional development of undergraduate students. *Heliyon*, 5(3), e01393.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior research methods, instruments, & computers*, 36(4), 717-731.

- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., & Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 25(2), 167-177.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Thornberg, R., Hunter, S. C., Hong, J. S., & Rönnerberg, J. (2020). Bullying among children and adolescents. *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 1-5.
- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2012). Affective and cognitive empathy as mediators of gender differences in cyber and traditional bullying. *School Psychology International*, 33(5), 550-561.
- Tsilika, E., Galanos, A., Polykandriotis, T., Parpa, E., & Mystakidou, K. (2019). Psychometric Properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support in Greek Nurses. *Canadian Journal of Nursing Research*, 51(1), 23-30.
- Walters, G. D., & Espelage, D. L. (2018). From victim to victimizer: Hostility, anger, and depression as mediators of the bullying victimization–bullying perpetration association. *Journal of school psychology*, 68(1), 73-83.
- Wright, M. F., & Wachs, S. (2019). Does social support moderate the relationship between racial discrimination and aggression among Latinx adolescents? A longitudinal study. *Journal of adolescence*, 73(1), 85-94.
- Xiao, H., Zhang, Y., Kong, D., Li, S., & Yang, N. (2020). The effects of social support on sleep quality of medical staff treating patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19) in January and February 2020 in China. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*, 26(1), 1-10
- Yang, C., Sharkey, J. D., Reed, L. A., & Dowdy, E. (2020). Cyberbullying victimization and student engagement among adolescents: Does school climate matter?. *School psychology*, 35(2), 158-169.
- Zimet, G.D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30–41.

